

Klasiko bitxi • arront klasiko

Joxemiel Bidador

XVIII. mendeko erret oroitegi

Ezagun da Isla josulagun irripartsu eta euskaltzaleak Fernando VI.aren koroatzea zela eta enkarguz tajutu *Día grande de Navarra* 1746.eko idazki satirikoa

Gutxiri atzendu izan zaio Nafar agintariek ospakizun ekitaldi ofizialetan erabili ohi izan duten hantuskeri hutsala, oraindik orain erakutsitakoa, eta damuz, geroantzean ere jasaneraziko diguna. Halaxe izan zen XVIII. mendean ere bai, eta orain bezala, gehiegikeri erzoa zeritzonik ere bazegoen egon. Ezagun da Isla josulagun irripartsu eta euskaltzaleak Fernando VI.aren koroatzea zela eta enkarguz tajutu *Día grande de Navarra* 1746.eko idazki satirikoa, bai eta haren ondotik ateratako ihardespen zakar eta minberatuak, esate baterako, Valencian karrikaratu *Colirio para los cortos de vista*, eta abar. Alabaina, Isla aitaren ikuspegi kritikoa ez zegokeen guzien eskura, eta hagitzez arruntagoak izan ziren adiurre korapilotsuetan kiribilkaturiko lan handi-nahiak. Bihoaz hemen baten batzuk.

Felipe V.aren premua jaio zenean, Tuteran izan ziren festen deskribapen zehatza Agustín Itaso Ximenezek ekarri zigun, *Diario de las grandes fiestas con que la ciudad de Tudela ha celebrado el feliz nacimiento del serenísimo Príncipe de las Asturias*, Logroñon, Diego Revillarenean, 1707. ean. Ez zioteten on gehigerik ekarriko Luis giza-gaixoari, erregetza laburraren laburra joan baitzitzaion.

Urte batzuk beranduxeago, Martín Salgado agustindarrak izenburu maltzurra daraman honakoa atera zuen: *Congratulación festiva y expresión amante con que hizo visible el alma el noble fiel político cuerpo de la grande augusta ciudad de Tudela en la alta casualidad de ilustrar su suelo la perla de Alemania que con el engaste español brilló en la mano del gran monarca Carlos II, a quien el polvo le sea leve, la gran reina nuestra señora dña. María Ana de Neoburg*, Logroñon ere, Mathias San Martín baitan, 1739. urtean.

Idazkia Karlos II.aren alargunak Tuterako Santa Anako kaperara eginiko bisitaldiaren berri ematekoa dugu, eta honetan, hizkuntza ezberdinez osaturiko hamarreko bitxia irakur dezakegu, euskara tartean naski: «lat. Quorsum tendis sine me / basco. Andrèa nere vizia? / ytal. Ha! Chi è questo, dove vâ? / españ. Lo que mi alegría fue / francés. Voyant cela, sont fache, / arabig. Amarâ arrajeliâ / gallego. En chorar à xenteda / portugues. Naon à vendon seu pazo / griego. Hé basilisa (stonaxo) / xerga. Los chisos no endirga ya»

Tuteratik atera gabe, eta Fernando VI.aren koroatzea zela eta, Mazedako kontesari eskeinitako honakoa argitaratu eman zen egile izenik gabe: *Demonstración de la lealtad de la fidelísima ciudad de Tudela a la proclamación y levantamiento de pendones por la majestad de el rey NS Fernando II de Navarra y VI de Castilla y descripción de los regocijos públicos con que se celebró este acto el 29 y 30 de noviembre y el 1 y 2 de diciembre de 1746*, Zaragoza José Forsten etxean, 1747. ean.

Bizente Rodríguez-Arellano del Arco Kadreitakoa bide genuen. Aita, berriz, Bizente Rodríguez-Arellano de los Ríos abokatua, Uxuekoa zen, garai

horretan, oraino herri euskalduna zena. Aita izenkideak Gaztelako erret kontseilueta-ko abokatu ziharduen, 1769. ean Nafarroako aldundiaren sindiko izendatu zuten arte bederen. Orduan, nafar agintariek berek erregeari eskatu zioten bete gabe zirauten erresumaren gorteko legesgizon karguetakoren bat berari emateko, aisa erdie-tsi zuena, eta orduz geroztik, Iruñean izan zuen bere bulegoa. Horregatik agian, Bizente semeak nafar hiri-buruko josulagundiaren ikastetxean ikasi zuen.

Latina zein giza ikasketak bukatu ostean, Huescako unibertsitatara joan zen zuzenbide titulua hartzematera, eta aitaren bulegoan hiru urte eman ostean, 1782. ean Madrilera abiatu zen, behingoz eta betikoz, antzerkigile eta arte ederren munduan murgiltzera, bere laketgarri-ko seguru, aitaren erakunde horrenbeste. Madrilan, asko izan ziren izkiriatu zituen lanak, 60tik gorako antzertilan ehundu zituen esaterako, baita elaberri, olerki-lan, itzulpen eta frantsesetiko egokitzapen ugari ere. Gaztelan zegoela, ez zuen Nafarroarekin zezakeen harremana erabat etendu, eta Karlos IV. a errege egin zutenean, *Navarra festiva en la aclamación de su católico monarca el señor Carlos IV* izenburuko argitara eman zuen Iruñean, Gaztelu plaza-ko Benito Cosculluela baitan, 1789. urtean. Hauxe silba egiturazko olerki luzea dugu, 31 orrialdetan, Gaztelako Carlos IV eta Nafarroako VII errege berriaren koroatzea zela eta Iruñean egin ziren festeen hariantan. Ez da deskribapen zehatz mehatza, eta estiloa nahikoa kulteranista dugu, nahiz Arellanok tajutu beste-lako lanetan, ilustrazioaren hatza nabarmena izan. Ziur-errenik ere, estiloarena gaiak berak markatuko lioke, eta bilbe horretako lanetan usatua zenera lerratuko zen besterik gabe.

etorri ahal ean

Patziku Perurena

Gure hendoreak

GAUR ILUNTZEAN, R. MARIA Azkueren *Euskalerriaren Yakintza* leitzen ari nintzela, esatera honekin egin dut topo, aurreneko liburukiaren 399 orrialdean: «Euskalki guzietako itza da 'alkate', arabiarren 'al-qadi'. Nonbait, Baiona aldean beintzat, 'hauzapez' darabilte 'alkate' itzaren ordezt. Noizbait 'endore' edo 'hendore' ere erabili zuten gure aurretikoak. Bizkaito libururik zarrenean esakune auxedakusku: Ez egik ezer, hendorea, entzun arte bestea».

Zoragarria benetan, gure hitz zaharraren fonologia gozoa: 'hendore', 'engañadore', 'traidore' edo beste antzekoren batekin uztartu nahi izanda ere. Bizkaito esakera zahar horren zentzu gaurkotua: «Ez egin deusik alkate, besteren esana aditu arte» edo gisako zerbait genuke. Arrunt ahazturik daukate esalege zahar hau, gure alkate euskaldunek. Apropo esaldia, letra beltz haunditan gure auza-pez guziei paparretik zintzilik paratzeko. Damaso Intzakoak berriz honako esanera hauxe jaso zuen Ultzaman: «Alkatea besteekin da alkate. Bera bakarrik deus ez».

Dena dela, historian zehar hagitz alkate on guti izandu da, eta gaur sekulan baino gutiago, ezin bestean. Alkateak herriko buru inozentea izan behar du, ez honen edo haren eskumakil politikoa. Eskuina edo ezker- den, haundia edo tipia, polita edo itsusia, ez dio batere axola. Alkate batek lau gauza behar ditu on izateko: inozentzia, gizatasuna, buru argia eta begia-erne. Izan ere, gure *hendore* zaharra *behedor* > *veedor* delakotik baitator.

Leitzako alkate batek aitortu zidan behin oharkabea edo: egun ez dela *alkatetza*, finezi apurrik duen jendearentzako egina. Eta arrazoi zuela uste dut. Begira bestela zer zen alkatea orain gutxi arte Erriberan: «*Porquerizo que cuida de los cerdos de un pueblo*». Mendetan ze-

har halaxe izandu da, interes zikin batzuen alde garbi jantzi-tako jendajerik ijitoena.

Halaxe da, egungo alkatearen funtzio ofizialera iritsi arte, *alkate* hitzak semantika zabala izandu du gizaldietan barrena. Oroit gaiten ertaroan gure zoko hauetako gotorleku, gaztelu edo dorreen buru izaten ziren *alkaide* haiez. Inon ziren bandolerorik, traidorerik eta gaizkilerik lotsagabeenaz eta ausartenaz inguratuak bizi ziren haiek, bazterretan nahi zituzten txikizioak eta belzkeriak eginez.

Oraingo alkateen zerbizupet- kook okerrago. Haiek zaldiz, trabukoz eta labanaz aurrez aurre oker egiten zutena, orain- go funtzionariook diplomazi zuriz eta paperez sailheska egiten baitituzte beren azio kobarde- ak, inori kararik emateko ere kapaz ez direla kasik.

Hala ere, alkate asko, orain gutxi arte, sekretarioaren bas- toi inozentea izan ohi zen: egungo prentsa eta protagonis- mo xitalik gabe, jendaje xalo edo xital, baina izoxente bat- tuez inguratuak: herri guziak adarra jotzen zion aguazil gixa- txarra, eta beste antzeko hiru- lau alper tripazai edo erdimox- kor grazioso. Orain ordea, dena perfektoa da, dena bere lekuan. Herriko Etxeek ordenadore hotz dirudite, eta herriarrek arima programatu.

Nazioak edo Aberriak baino gehiago kezkatu izandu nau be- ti herriak; hango edo hemengo herri tipi xarmagarriak; gizona- ren bihotzak errorik inoxente- nak botzen ditueneko herri hark. Han, zinezko baino biho- tzekoago den herri hartan, eman baigenion tankera gure guztizko lur arimadunari, han ere gure gogoaren hazi ino- zentea. Horregatik, herriska xo- ragarriok turismo komertzial hutsez erabat ergeltzera doaze- nean, gure gogoari eta bihotza- ri bizirik eutsiko dioten hendo- reen eta herriarren hutsa su- matzen dut ariman.

Ziria

• Motxorrosolo •

Matxurak

PLAZER HANDIZ ARI GARENEAN MURPHYREN BELDUR IZATEN OHI GARA. Pantailak keinu arraroa egin berri du. Etsi egin behar. Gaur-koa inoiz baino laburragoa duzue. Zorionez, matxura ez da larria izan. Birusaren jatorria kezka iturria. *Mintzoa* bera izan baita matxuraren eragilea. Argitalpena diruz lagundua denez zaurian ez du pikurik eginen. Ele gustagarriak disko gogorrean ezin grabatuz gabilta. Gaixo gu.